ASIANTUNTIJALAUSUNTO EDUSKUNNAN TULEVAISUUSVALIKUNNALLE

Valtiotieteiden tohtori, dosentti Marja Katisko

Teema: Miten paperittomiin tulisi suhtautua? Miten heidän asemaansa voidaan parantaa?

Asiantuntijalausunnon taustalla oleva tutkimushanke

Tutkimushanketta on rahoittanut Kaupunkitutkimus- ja metropolipolitiikkaohjelma vuonna 2015 – 2016. Tutkimushankkeessa on tarkasteltu kuntien hyvinvointipalvelujärjestelmän kohtaamia haasteita joita paperittomien eli oikeudettomassa asemassa olevien henkilöiden ja perheiden lukumäärän kasvaminen merkitsee.

Tutkimuksessa on hyödynnetty tulevaisuudentutkimuksen menetelmiä ja tutkimusaineisto on kerätty haastattelemalla kuntien ja seurakuntien työntekijöitä sekä poliisiviranomaisia. Tutkimusta varten on lisäksi hyödynnetty kansainvälistä yhteiskuntatieteellistä kirjallisuutta mm. liittyen globalisaatioon ja muuttoliikkeisiin. Tutkimus nojaa skenaarioparadigmaan jossa on luotu vaihtoehtoisia hyvinvointipalvelujärjestelmän kuvauksia.

Kuvaan tässä asiantuntijalausunnossa aluksi nykytilan siten kuin se tutkimushaastattelujen, tieteellisen kirjallisuuden ja mm. Kanadaan suuntautuneiden kenttätöiden valossa näyttäytyy. Lopuksi kuvaan eräänlaisen ideaaliskenaarion, joka olen muodostanut nykytilan kuvauksen ja erilaisten mahdollisten skenaarioiden pohjalta. Ideaaliskenaario kuvaa miten paperittomiin tulisi tämän aineiston perusteella suhtautua ja miten heidän asemaansa voidaan parantaa.

Nykytilan kuvaus lyhyesti

Kuntien työtekijät sosiaali-, terveys- ja koulutoimessa ovat tällä hetkellä hämmentyneitä ilman oleskelulupaa olevien määrän lisääntymisestä. Sosiaali- ja terveysministeriön ohjeistukset eivät anna käytännön työhön apua ja päätökset avun ja tuen antamisesta jäävät usein yksittäisten työntekijöiden ja työyhteisöjen päätettäviksi. Työntekijät kaipaavat apua ja tukea asiakkaiden kohtaamiseen liittyviin eettisiin ristiriitoihin: ketä pitää auttaa, saako auttaa, teenkö oikein auttaessani, kuka maksaa? Työntekijät kohtaavat työssään eettisiä ristiriitoja, paperittomien auttaminen tai auttamatta jättäminen jää yksittäisten työntekijöiden ja työyhteisöjen vastuulle.

Yhteiskunta on jakaantumassa niihin ihmisiin ja perheisiin, joilla on oikeus käyttää julkisia sosiaali-, terveys- ja koulutoimen palveluita sekä niihin joilla tätä oikeutta ei ole. Keskeistä on ihmisten ja perheiden kyky maksaa palveluista ja työllistyminen. Koulutoimen ulkopuolelle on vaarana jäädä perheet, joilla ei ole oleskelulupaa. Seurakunnat tarjoavat palveluja vain niille jotka ovat valmiita ottamaan vastaan myös hengellistä tukea. Lähtökohtana palveluiden saamiselle julkiselta sektorilta kansalaisuus tai oleskeluun oikeuttava status. Palvelujärjestelmä on organisatorinen, kasvoton ja tiukka.

Ideaaliskenaario eli miten paperittomien asemaa parannetaan?

Jotta paperittomien asemaa voitaisiin parantaa Suomessa, olisi paperittomien määritelmää täsmennettävä. Suomessa asuu ja elää nk. paperittomien kategoriaan kuuluvia ja eri syiden takia paperittomien kategoriaan päätyneitä ihmisiä ja perheitä. Usein paperittomista puhuttaessa tarkoitetaan ainoastaan kielteisen turvapaikkapäätöksen saaneita.

Kaikille yksilöille ja perheille huolimatta oleskeluluvan statuksesta tai kansalaisuudesta olisi taattava julkiset peruspalvelut sosiaali-, terveys- ja koulutoimessa. Palvelut eivät saa rajoittua pelkästään muutaman yön hätämajoituksen tai yhdestä vuorokaudesta selviytymisen tukemiseen, palvelut tulisi olla kestäviä ja pitkällä aikavälille suunnattuja.

Palvelut tuotetaan kustannustehokkaasti ja julkisin verovaroin. Vastuuta ei siirretä seurakunnille tai kolmannelle sektorille, vaan palvelut järjestetään yhteistyössä eri toimijoiden kanssa.

Ennakoivalla suunnittelulla palveluja tuotetaan taloudellisesti, inhimillisesti ja eettisesti korkeatasoisesti.

Poliittisten ja taloudellisten ratkaisujen pohjaksi tuotetaan kokemustietoa kaikilta hyvinvointipalvelujärjestelmän asiakkailta, myös paperittomilta.

Ihmisten pääsy palveluihin ei määräydy kansalaisuuden tai oleskelustatuksen mukaan, vaan määrittyy hoidon, hoivan ja huolenpidon mukaan.

Kaikilla työntekijöillä (sekä julkisten, kolmannen sektorin että seurakuntien palveluksessa olevilla) on ammattitaitoa kohdata paperiton henkilö ja perhe. Asiakkaat voivat luottaa työntekijöiden ammattitaitoon.

Julkisten palveluiden työntekijät toimivat yhteistyössä kolmannen sektorin ja seurakuntien kanssa, jotta monipuolinen ja kustannuksiltaan tehokas palvelu ja hoito taataan myös paperittomille henkilöille ja perheille.

Eri sektoreiden osaamisessa korostuu verkosto-osaaminen, jossa olennaista on toimivien ja tarpeeksi laajojen verkostojen luominen parhaan asiantuntijuuden saavuttamiseksi.

Ammattilaisten verkostot eivät kata vain paikallisia tai Suomen rajojen sisäpuolella olevia verkostoja, vaan globaaleja kumppanuuksia, joiden avulla asiakkaille löydetään hänelle sopivat palvelut.

Painopiste on yhteisesti jaetussa vastuussa, kuitenkin niin että ammattilaiselle (julkisen sektorin työntekijöille) kuuluva vastuu ja asiantuntijuus tunnistetaan.

Polku koulutukseen ja työelämään sekä työperustaiseen oleskelulupaan tehdään helpommaksi saavuttaa.

Tilapäisen oleskelulupaan myöntämistä tulisi helpottaa niiden kohdalla, jotka eivät palaa kotimaahansa tai niille joita ei poisteta esimerkiksi rikollisen taustan vuoksi maasta.